

Den moderna politiska lögnen

Anna-Karin Selberg

The modern political lie

The political development in recent years has led to a debate in media about political lies, “alternative facts”, “fake news” and contempt for facts in politics. A new, interdisciplinary field of academic research has grown forth, where these issues are addressed within the framework of what is called “post-truth” and “post-truth politics”. However, this discussion risks playing into the hands of the propaganda unless we investigate what *kind* of lies that are studied and the strategies behind them for creating credibility and legitimacy. The present article develops what Hannah Arendt and Alexandre Koyré identified as an unexpected “invention” in the history of the political lie. It is a key element in the establishment of totalitarian regimes, but it can appear also under non-totalitarian conditions. It is exemplified with Donald Trump’s campaign about the “stolen” election, the Russian “troll factory” Internet Research Agency and “Battlefield” – a group of keyboard warriors associated with the Sweden Democrats.

Altrightrörelsens och extremhögerns framväxt har framkallat en intensiv diskussion i media och inom den akademiska forskningen om politiska lögner och desinformation, så kallad ”fakta-resistens”, ”alternativa fakta” och ”fejkade nyheter”. 2016, vilket är det år britterna röstade för Brexit och Donald Trump valdes till USA:s president, utsågs ordet ”post-sanning” (post-truth) till årets ord av Oxford Dictionary. Post-sanning hänvisar enligt ordboken till omständigheter där känslor och personliga övertygelser blivit viktigare för opinionsbildningen än objektiva fakta. Sedan dess har en veritabel flod av artiklar och böcker om post-sanningspolitik publicerats av journalister, debattörer och forskare.¹ Altright och den amerikanska extremhögern, men också

1 För att bara nämna ett fåtal, se Rabin-Havt 2016; Ball 2017; McComiskey 2017; D’ancona, 2017; Davis 2017; McIntyre 2018; Lofstedt & Linden 2019; Eberwein et al 2019; Lopez-Calvo & Lux 2019; Wikforss 2020; Giusti & Piras 2020; Sevcenko 2022.

Anna-Karin Selberg är verksam vid Södertörns högskola.
E-post: anna-karin.selberg@sh.se

Vladimir Putin och rysk politik har återkommande figurerat som exempel på post-sanningspolitik.²

Såväl debatterna i media, som den akademiska forskningen om post-sanning, riskerar dock att bli redskap för propaganda så länge vi inte frågar oss vilken *typ* av politiska lögner man diskuterar och hur strategierna bakom dem för att etablera trovärdighet och legitimitet ser ut. En historisk kontextualisering kan hjälpa oss att få syn på det eftersom diskussionen om politiska lögner, desinformation och förakt mot fakta är allt annat än ny.

En uppfinning i den politiska lögnens historia

1945, strax efter andra världskrigets slut och samma år som George Orwell gav ut *Djurfarmen*, publicerade historikern Alexandre Koyré essän "The political function of the modern lie" och filosofen Hannah Arendt essäerna "The seeds of a fascist international" och "Approaches to the 'German Problem'". Oberoende av varandra identifierade de ett avgörande, men förbisett verktyg i de totalitära rörelsernas sätt att etablera sig: uppfinningen av en ny typ av lögn, som ingen varit beredd på. De beskriver den som ett slags innovation i den politiska lögnens historia, och Arendt kom senare att utforska den som ett fenomen som kan anta nya former och dyka upp även i icke-totalitära sammanhang, tex i auktoritära regimer och demokratier.

Såväl Koyré som Arendt beskriver denna nymodighet som ett distinkt modernt fenomen. Koyré myntade begreppet "modern politisk lögn" och Arendt, som senare hänvisar till Koyré i *Totalitarismens ursprung* från 1951, kom med tiden att använda sig av samma begrepp (Arendt 2016). De förklarar inte varför det rör sig om en modern variant av politisk lögn, men man kan konstatera att det handlar om en typ av lögn som på ett systematiskt och intrikat sätt använder sig av massmedia och tekniker för masskommunikation.

Hur ska man då förstå denna innovation på ett mera specifikt sätt? Koyrés och Arendts texter skrevs mot bakgrund av begreppet "Den stora lögnen". Det uppfanns av Hitler i *Mein Kampf* och har på senare tid blivit mer eller mindre vedertaget för att beskriva Donald Trumps kampanj om valfusk, även om det sällan eller aldrig diskuteras varifrån begreppet kommer eller vad det betyder. I *Mein Kampf* används det för att helt öppet beskriva inte bara en lögn med viss magnitud, utan en propagandametod som Hitler förvisso projicerar på judarna men framförallt också använde sig av själv.

En "enorm" lögn, skriver han, har en fördel mot en liten: eftersom de flesta människor ljuger i liten skala kan de inte tro att någon skulle kunna ha fräckheten att förvanska sanningen med kolossala mått. En stor lögn är därför mer

2 Se till exempel McComiskey 2017; Pomerantsev 2017, 2019; D'ancona 2017; Wilber 2017; Waisbord 2018, 22; Casey 2019; Neville-Shepard, 2019; Zafesova 2021; Bechis 2021; Morini 2021; Comai 2021.

effektiv än en liten eftersom den stora massan föreställer sig att en sådan lögn måste innehålla ett korn av sanning. Hitler hävdar att denna metod användes av judar och landsförrädare som konspirerade mot den tyska generalen Erich Ludendorff (Hitler 1939: 113). I själva verket är hans påstående en variant av den s.k. "dolkstötslegenden", en anti-semitisk konspirationsteori och propagandamyt som spreds i nationalistiska högerkretsar efter första världskriget för att förklara Tysklands förlust. Enligt den förlorade Tyskland inte kriget på slagfältet – istället hade generalerna Paul von Hindenburg och Erich Ludendorff förrått av judar, socialister och de politiska ledare som "satte en dolk i ryggen" på armén genom att underteckna fredsavtalet. Man kan därför förstå passagen i *Mein Kampf* som ett mer eller mindre öppet sätt på vilket Hitler beskriver den propagandastrategi han själv använder sig av – dolkstötslegenden kan ses som ett exempel på en stor lögn, och blev med tiden också en integrerad del av den Nationalsocialistiska historieskrivningen.

När Koyré påpekar att de totalitära rörelserna hade uppfunnit en ny och modern version av den politiska lögnen hänvisar han bland annat till Hitler. En traditionell politisk lögn, menar han, är den typ av lögn som används till exempel av diplomater för att vilseleda en yttre fiende, som en annan nation. Den gäller för det mesta sakförhållanden som inte kommit till offentlig kännedom, och som skulle kunna skada den egna nationen om de läckte ut. Men den moderna versionen av den politiska lögnen är något helt annat. Koyré beskriver den som en konspiration "i fullt dagsljus", den "opererar i offentligheten" eftersom det man ljuger om inte är några hemligheter, utan tvärtom sådant som de flesta redan känner till (som att Tyskland förlorade kriget). De man ljuger för är heller inte någon främmande makt, utan fientligt inställda grupper i det egna folket – men man signalerar samtidigt till sina "egna" (Koyré 1945: 297).

I det sammanhanget är Trumps kampanj om valfusk intressant. Den tog egentligen sin början flera månader före valet, när Trump öppet deklarerade att en förlust skulle tolkas som valfusk. När han sedan förlorade var förlusten ingen hemlighet, valresultatet hade fastställts och granskats offentligt. Trumpstabens försök att få valmyndigheter och domstolar att ändra valresultatet pågick heller inte i det fördolda utan skedde inför öppen ridå. Man skulle kunna tro att politiker som använder sig av den typen av uppenbara lögner är ointresserade av skillnaden mellan sant och falskt – och det är också så man brukar förstå Trump, en politiker som är ett återkommande exempel i studier av postsanningspolitik. Åsa Wikforss menar till exempel att Trump, till skillnad från en regelrätt lögnare, som måste känna till sanningen för att kunna dölja den, inte alls bryr sig om sanning och fakta (Wikforss 2017: 131-132).

Men att Trump inte ljuger på ett traditionellt sätt, det vill säga medvetet döljer eller förvanskar sakförhållanden som inte kommit till offentlig kännedom i syfte att vilseleda, innebär inte nödvändigtvis att vare sig han eller hans väljare är ointresserade av sanning. Man kan istället förstå strategin bakom kampanjen

om det stulna valet som ett sätt att *använda* den: när Trump deklarerade att han inte skulle acceptera en valförlust så förstod de initierade Trumpisterna att det han sa var sant och att de kunde lita på hans ord. De som inte var Trumpister, å den andra sidan, kunde inte ta signalerna om en statskupp på allvar eftersom han ljög om allt. Genom att ljuga öppet kunde han paradoxalt nog signalera till sina egna att det fanns en ”högre” sanning som bara de initierade förstod.

Eftersom Trump under hela sin presidentperiod använde sig av uppenbara lögn, bemöttes de också direkt av journalister. Lögnerna räknades, faktacheckades och avslöjades offentligt varje dag – vilket också betyder att de upprepades, i alla stora mediekanaler, på bästa sändningstid. En stor lögn, påpekade Hitler, lämnar spår: människor fortsätter tro på den långt efter det att den ”avslöjats”. Han förklarar inte varför, men en uppenbar och fräck lögn har ett nyhetsvärde, den blir en ”händelse” som nyhetsmedier rapporterar om på ett sätt som skapar spår. Hitler lyckades till exempel använda sin egen rättegång, där han stod åtalad för kuppörsöket den 8 november 1923 (den så kallade ”ölkällarkuppen”), till att sprida dolkstötslegenden som utgjorde en del av hans försvar. Han framställde sig själv som en martyr, som hade stått upp för fosterlandet mot de politiker som förrått det när de undertecknade fredsavtalet. Rättegången uppmärksammades stort i tyska tidningar men den bevakades även internationellt. En stor och uppenbar lögn kan alltså bli en ”nyhetshändelse” – eller med vår tids ord, den kan bli viral.

Forskning om propaganda i sociala medier visar att sannolikheten är betydligt större för att falska nyheter rent generellt delas av användare på Twitter än sanna (Aral et al 2018: 1146–1148, 2020: 133–143). Falska politiska nyheter når dessutom fler användare och de blir mer virala än någon annan kategori av nyheter (Aral et al 2018: 1148). En hypotes som testades av forskarna för att förklara detta var att användare som sprider falska nyheter har fler följare och själva följer fler konton, att de är mer aktiva på Twitter och har haft sina konton under en längre tid än de som delar faktabaserade nyheter (Aral et al 2018: 1146–1148). Detta visade sig dock inte stämma – de som spred falska nyheter hade istället betydligt färre följare, var inte lika aktiva och hade inte haft konton lika länge på Twitter som de som delade faktabaserade nyheter (Aral et al 2018: 1148). Anledningen till att falska nyheter sprids fortare och bredare, och i större utsträckning blir virala händelser, är istället enligt forskarna att de uppfattas som något nytt (Aral et al 2018: 1148–1149, Aral 2020: 141–143).

Om vi närmar oss politiker som Trump utifrån antagandet att sanning och fakta mer eller mindre helt saknar betydelse inte bara för honom utan också för hans väljare, blir vi blinda för de legitimeringsstrategier den typen av politiker använder sig av. Genom att skapa spektakel och ”nyhetshändelser” i såväl sociala medier som i traditionell media kan de bygga upp och bevara sin trovärdighet trots att deras påståenden avslöjas av journalister som falska. Eller snarare: dessa avslöjanden riskerar själva att bli redskap i en legitimeringsstrategi.

Oavsett hur många lögner Trump ertappades med under sin presidentperiod behöll han sin trovärdighet i stora delar av de grupper som röstade på honom. Han uppfattades inte som en lögnare av sina väljare utan snarare som en obehövlig outsider i Washington, en sanningssägare som vågade yppa det ingen annan tordes säga och därför blev föremål för en ”häxjakt” i media. Hur många gånger påståendet om valfusk än har granskats och exponerats som en lögn har en stor del av hans väljare fortsatt att tro på det.

Iscensättandet av en fiktiv verklighet

Det är den här typen av paradoxer Arendt intresserar sig för i sina tidiga essäer om den moderna, politiska lögnen. Ett av hennes exempel är *Sion de vises protokoll* – ett fabricerat, anti-semitiskt protokoll som utger sig för att dokumentera ett möte mellan sionistiska ledare som aspirerar på världsherravälde genom att ta kontroll över finansiella och mediala institutioner. Dokumentet har en minst sagt märklig historia; det dök förmodligen upp för första gången 1903 och spreds av den hemliga polisen i tsar-Ryssland men översattes också till en rad olika språk och distribuerades över hela världen. Efter första världskriget introducerades Hitler förmodligen till *Protokollen* av Alfred Rosenberg, som hade bott i Ryssland. Trots att dokumentet redan hade avslöjats som fabricerat av tidningar som *The Times* och *Frankfurter Zeitung* blev det en viktig del av nazisternas propaganda, och användes för att legitimera hypotesen att en osynlig elit styrde Weimarrepubliken – vad vi idag skulle kalla ”en stat i staten” eller på engelska, ”deep state”.

Det faktum att man upprepade gånger bevisade att protokollet var fabricerat ledde inte till att det förlorade sin trovärdighet – och det är den typen av mekanismer Arendt intresserar sig för i sina tidiga texter om den moderna politiska lögnen. Vad hon är inne på, även om det är ett outvecklade spår i hennes texter, är frågan om hur en modern lögn kan framstå som trovärdig och legitim trots att den avslöjas. För att förstå det är det avgörande att se att den moderna lögnen inte, som vi vanligen förstår lögner, är ett medvetet försök att dölja ett verkligt sakförhållande i syfte att vilseleda. Den moderna lögnen fungerar på ett helt annat sätt: den griper in i verkligheten och förändrar den.

Även traditionella lögner kan naturligtvis sägas gripa in i verkligheten och förändra den, eftersom syftet med dem är att påverka hur mottagaren reagerar och handlar. En diplomat kan tex ljuga om det egna landets vapentillverkning för att hindra en främmande makt från invasion och en minister kan ljuga om sin inblandning i en skandal för att inte bli avsatt. Till skillnad från den moderna lögnen, som är omfattande och systematisk, ljuger man då om enskilda sakförhållanden. Det är dock inte enbart omfattningen som skiljer en modern lögn från en traditionell. I december 2022 avslöjade *New York Times* till exempel att den amerikanska kongressledamoten George Santos på ett

omfattande och systematiskt sätt ljugit om sin bakgrund. Men för att vi ska kunna tala om en modern politisk lögn krävs det något mer.

Nazisterna, påpekar Arendt, ödelade Tyskland för att visa att de hade rätt när de påstod att det tyska folket stod under ett existentiellt hot, och de rättfärdigade propagandan om att de enda alternativ som fanns för Europa var att välja mellan nazism och kaos, genom att skapa kaos (Arendt 1995a: 147). Kriser och katastrofer iscensattes på ett sätt som förverkligade propagandan och fick politiska förutsägelser att "besannas". På det sättet kunde en alternativ verklighet byggas upp – men det är inte en virtuell låtsasvärld vi talar om, utan en konkret, iscensatt verklighet där ideologi, politiska fiktioner och rena lögner vinner legitimitet genom att omvandlas till "fakta".

Arendts banbrytande analys av totalitarism från 1951 vilar på denna insikt. Det som utmärker en totalitär organiserad stat, skriver hon, är inte innehållet i ideologin eller propagandan, utan uppbyggnaden av en fiktiv men fungerande realitet, en värld:

Den totalitära organisationens former, i kontrast till rörelsernas ideologiska innehåll och propagandans slagord, är helt nya. De är avsedda att översätta rörelsens propagandalögner, vävda kring en central fiktion – judarnas konspiration, trotskisterna, 300 familjer och så vidare – till en fungerande realitet, att även under icke-totalitära förhållanden bygga upp en grupp vars medlemmar agerar och reagerar i enlighet med reglerna i en fiktiv värld (Arendt 1979: 470-471).

Till skillnad från den traditionella lögnen bygger den moderna alltså upp en alternativ verklighet, som "verifierar" politiska förutsägelser och fiktioner. Det som utmärker en sådan är att man med hjälp av upprepade, iscensatta kriser och mediala spektakel skapar "fakta" för att rättfärdiga politiska påståenden – till en punkt där betydelsen av fakta i politiska sammanhang mer eller mindre förlorar sin mening. Om en politiker som Santos skapar ett fiktivt universum åt sig själv, så att säga bortom verkligheten, så iscensätter den moderna lögnen istället en fiktiv värld som verklig. I en totalitär stat kan en sådan alternativ verklighet upprätthållas genom terror och övervakning, men den moderna lögnen är ett fenomen som kan mutera och dyka i andra former även i icke-totalitära sammanhang, som auktoritära regimer eller samtida demokratier.

Imageskapande och "pseudohändelser" i politiken

En viktig, men idag relativt bortglömd analys av hur ideologi och politiska påståenden kan vinna trovärdighet genom att iscensättas, finns i historikern Daniel Boorstins bok *The Image – A Guide to Pseudo-Events in America*. Den publicerades i början av 60-talet, när PR, imageskapande och utarbetandet

av mediastrategier blev viktigt inom politiken – samtidigt som en intensiv debatt pågick om massmedia, masskonsumtion och politikens kommodifiering. Vad Boorstin undersökte var hur man kan bygga till exempel en produkts, ett företags, en institutions eller en politikers image genom så kallade ”pseudo-händelser”.

Om image är de bilder och narrativ som tillsammans skapar en offentlig ”personlighetsprofil” som kan säljas in till konsumenter, så är en ”pseudo-händelse” ett organiserat spektakel med hjälp av vilket dessa narrativ kan iscensättas som verkliga (Boorstin 1992: 165, 39). En pseudo-händelse är en konkret situation som designats för att väcka uppmärksamhet, rapporteras och upprepas av nyhetsmedier som TV och tidningar. Det, i sin tur, bidrar till att de narrativ som ingår i exempelvis en politikers image etableras som ”objektiva” och baserade i ”fakta”, vilket gör dem trovärdiga och lättare att sälja in till väljare och beslutsfattare. Pseudo-händelser, skriver Boorstin, är ”syntetiska fakta”, de erbjuder den ”faktagrund” som kan behövas för att påverka någon att fatta ett beslut – till exempel om att köpa en viss produkt (Boorstin 1992: 39).

Ett exempel är kampanjen för ölmärket Schlitz, som togs fram av reklammannen Claude C. Hopkins på 50-talet. Han byggde Schlitz image som det ”rena” ölet eftersom det tagits fram på ett vetenskapligt och ”faktamässigt” sätt då flaskorna hade steriliserats med ånga innan de fylldes. Eftersom måltavlorna för kampanjen inte insåg att de flesta öltillverkare använde sig av samma procedur framstod Schlitz användning av ånga som en ”händelse”, en ”nyhet” värd att rapportera om – och också som ett mer ”vetenskapligt” och ”faktabaserat” sätt att framställa öl än konkurrenternas (Boorstin 1992: 188).

I politiska sammanhang är pseudo-händelser iscensatta spektakel vars syfte är att legitimera budskap och narrativ, men de kan också användas för att distrahera och vända den offentliga uppmärksamheten bort från besvärande nyheter. Den amerikanska senatoren John McCarty hade till exempel för vana att ge presskonferenser på morgnarna, som inte bestod i annat än kungörandet av ännu en presskonferens som skulle hållas senare på kvällen. Det skapade rubriker i kvällspressen av typen ”Nya avslöjanden från McCarty väntas”, men när kvällen kom deklarerade han att man haft problem med ett ”dokument” eller ett ”vittne”, vilket i sin tur skapade nya, distraherande rubriker i morgontidningarna om det mystiska vittnet McCarty letade efter (Boorstin 1992: 29).

Ett mera samtida och intressant exempel är Trump eftersom han kan sägas ”avslöja” logiken bakom pseudo-händelser i amerikansk politik – men genom att samtidigt exploatera den på nya sätt. På en av de regelbundna, ofta timplånga, presskonferenserna han höll under coronapandemin våren 2020, spekulerade han till exempel i om användning av ultraviolett ljus och förtäring av klorin skulle kunna bota covid-19. Inom loppet av ett par minuter hade kommentaren nått mediahus över hela världen, och pumpats ut som huvudrubrik på deras nyhetssajter. När Trump följande dag, på ännu en presskonferens, ifrågasattes av

en journalist för sitt påstående svarade han: ”Jag ställde en sarkastisk fråga till reportrar som du för att se vad som skulle hända.” Man kan förstå den strategin, inte bara som ett sätt att distrahera journalister från den sittande administratiomens sätt att handskas med pandemin, utan också som ett sätt att ”exponera” pseudo-händelsernas logik – men paradoxalt genom att samtidigt använda sig av den. Vad som iscensattes som en realitet på Trumps presskonferens, och etablerades som trovärdigt för hans väljare genom att framstå som ett ”faktum”, var naturligtvis inte att covid-19 skulle kunna botas med hjälp av ultraviolett strålning – vilket majoriteten av hans anhängare inte trodde – utan att media producerar vad presidenten om och om igen hänvisade till som ”fejkheter”.

Pseudo-händelser är alltså ett slags iscensatta fabrikationer av verkligheten, med hjälp av vilka politiska fiktioner, budskap och förutsägelser blir trovärdiga. De etableras som realiteter genom att rapporteras och upprepas av aktörer som normalt sysslar med fakta, som nyhetsreportrar, forskare och jurister, eller genom att man anspelar på metoder och språkbruk som används inom deras fält (som i fallet med Schlitz-kampanjen). PR-branschens hypotes, som låg bakom konstruktionen av pseudo-händelser, var alltså att budskap som upprepas, i synnerhet av kanaler, aktörer och institutioner som normalt associeras med fakta, har en tendens att uppfattas som sanna.³ Detta är en av anledningarna till att pseudohändelser också är notoriskt svåra att kritisera och bemöta. De tidningsredaktörer som dagligen klädde av Trump, avslöjade hans lögnar och räknade dem, byggde samtidigt upp hans image som en obekväms sanningssägare i Washington, utsatt för en häxjakt i liberal media.

När Arendt på 60- och 70-talet återvänder till den moderna, politiska lögnen undersöker hon hur den kan omvandlas och framträda i nya varianter, i icke-totalitära sammanhang (Arendt 2016, 1972). Även hon utvecklar nu ett begrepp om image-making, där den bild som byggs upp inte återger verkligheten – som i ett realistiskt porträtt – utan *ersätter* den (Arendt 2016: 267). Poängen är inte att påstå att vi inte kan skilja mellan bilder, PR-narrativ och verklighet, utan istället, i linje med Boorstin, att beskriva hur en image kan förverkligas genom PR- och kommunikationstekniker i syfte att vinna trovärdighet och legitimitet.

Den ryska trollfabriken Internet Research Agency

Ett samtida exempel, utöver Trumps kampanj om det stulna valet, på hur den moderna politiska lögnen kan framträda i en icke-totalitär kontext och användas inte bara i förhållande till traditionell media utan för propagandasyften i sociala medier, är den ryska trollfabriken Internet Research Agency (IRA). Den

3 Att budskap som upprepas har en tendens att uppfattas som sanna bekräftades empiriskt lite drygt ett decennium senare när Goldstein, Hasher och Toppino myntade uttrycket ”illusorisk sanningseffekt” för att benämna den illusion av sanning som kan skapas genom upprepning (Goldstein et al 1977).

är baserad i Sankt Petersburg, har band till Kreml och brukar beskrivas som en fabrik för organiserad propaganda och desinformation i sociala medier. Marat Mindiyarov, en före detta anställd, har beskrivit sin upplevelse av att arbeta på IRA i en intervju: "Den första känslan [...] var att man befann sig i något slags fabrik som gjorde ljugandet, att komma med osanningar, industriellt, till ett industriellt löpande band" (Troianovski 2018).

De anställda hade lön och semester som i vilken industri som helst, och arbetade i skift för att kunna interagera i realtid i diskussioner i sociala medier i olika delar av världen. Arbetet bestod i att genom fejkade konton skapa falska nyheter, sprida desinformation och propaganda. 2018 pekades IRA ut av USA:s justitiedepartement som ledande i den ryska påverkanskampanjen mot det amerikanska valet 2016. Påverkanskampanjen organiserades i sociala medier genom att anställda vid IRA öppnade konton under falska namn och administrerade politiska grupper. De framställde sig som amerikanska aktivister och drev frågor som splittrade de amerikanska väljarna. Enligt det amerikanska åtalet var syftet att polarisera landet genom att spela ut politiskt motsatta sidor mot varandra – något som också stöds av oberoende forskning och journalistisk research om IRA (The United States of America v. Internet Research Agency LLC 2018, Graff 2018, Bastos & Farkas 2019, Linvill & Warren 2020).

Påverkanskampanjen organiserades dock inte enbart i sociala medier. Viktigt för frågan om vilka strategier som används för att skapa trovärdighet och legitimitet är också att notera att IRA även anordnade politiska "händelser", som kampanjmöten och demonstrationer, i USA. Ett exempel är kampanjmötet "Stöd Hillary. Rädda amerikanska muslimer", som hölls den 9 juli 2016 i Washington D.C.

Andra exempel är kampanjmötena "Marschera för Trump", "Bort med Hillary" och "Florida för Trump" som organiserades samma år i New York och Florida. När Trump sedan vann valet anordnade man demonstrationer mot den nya presidenten, samtidigt som man höll kampanjmöten till stöd för honom (The United States of America v. Internet Research Agency LLC 2018: 20-23).

Man kan se denna dubbla agenda, där man inte bara spred propaganda och desinformation utan också organiserade kampanjmöten och demonstrationer, som ett försök att iscensätta politiska lögner som "sanna" genom att skapa polarisering. Påverkansoperationen var nämligen inte bara en utrikespolitisk åtgärd – man riktade sig framförallt också till ryska medborgare på hemmaplan (The United States of America v. Internet Research Agency LLC 2018: 6, Linvill & Warren 2021). Om vi använder oss av begreppet modern politisk lögn, och förstår denna typ av lögn som ett fenomen som kan mutera, anta nya former och dyka upp också i icke-totalitära sammanhang, framträder IRA som ett viktigt verktyg i försöket att underbygga Putins politiska image. Å den ena sidan spred man PR-narrativ i sociala medier på hemmaplan som pumpade upp bilden av presidenten som stark ledare, samtidigt som man framställde den amerikanska

versionen av demokrati som kaotisk och splittrad. Å den andra sidan iscensatte man situationer i USA som skulle främja – och förverkliga – dessa narrativ och på det sättet skänka dem trovärdighet och legitimitet.

I samband med Rysslands invasion av Ukraina varnade det ukrainska Centrum för strategisk kommunikations- och informationssäkerhet för så kallade ”deep fake”⁴ filmer. Deep fake är en teknik som till exempel skulle kunna användas för att skapa en falsk film, där Ukrainas president Volodymyr Zelenskyj uppmanar det ukrainska folket att kapitulera – något som på ett högst påtagligt plan skulle omvandla desinformation till realitet. Ett år tidigare, på våren 2021, identifierade Darren Linvill och Patrick Warren vid Clemsonuniversitetet ett nätverk av falska konton i sociala medier som med stor sannolikhet styrdes av IRA. De var skraddarsydda för en inhemsk rysk publik – användarna framställde sig som vanliga ryska medborgare och delade innehåll av vikt för regimen, som poster som utmålade oppositionsledaren Alexei Navalny som en marionett för väst (Linvill & Warren 2021). Följande vår, i invasionens inledande fas, upptäcktes ytterligare ett nätverk av konton i sociala medier som var kopplat till de falska konton man tidigare identifierat, men nästan uteslutande fokuserade på att rättfärdiga kriget (Silverman & Kao 2022a, 2022 b). Man delade exempelvis poster som utgav sig för att ”fakta-checka” och avslöja den ukrainska propagandan. Kontot @Ne_nu_Che postade bland annat en film där en man stod framför rader av liksäckar och talade in i kameran. Bakom honom började en av kropparna i liksäckarna röra på sin arm. I posten stod det: ”Precis när de skulle räkna civila ukrainska dödsoffer började ett av liken leva igen.” I själva verket var videon från en klimatdemonstration i Wien.⁵ Även dessa konton riktade sig i första hand till en inhemsk publik – och ytterst skulle man kunna se kriget självt som ett försök att förverkliga Putins image på hemmaplan, där bilden byggts upp av en stark, maskulin ledare som i kontrast mot det feminiserade väst inte tvekar att undanröja påstådda hot mot fosterlandet.⁶

Sverigedemokraternas ”Battlefield”

Om vi vänder oss till Sverige så finns det exempel även här på legitimeringsstrategier där man bygger upp narrativ som sedan förverkligas genom iscensatta händelser, designade för att upprepas och rapporteras av oberoende kanaler och aktörer. Strax före riksdagsvalet 2022 avslöjade *Dagens Etc* att Sverigedemokraterna avlönar den hemliga gruppen Battlefield. Det är en organiserad ”stridstrupp” av betalda näthatare, som enligt *Etc* använder sig av

4 <https://www.facebook.com/StratcomCentreUA/photos/a.160303072836348/300254835507837/?type=3>.

5 <https://www.youtube.com/watch?v=203Rph8DcUY>.

6 Journalisten Jessikka Aro visar att redan i samband med invasionen av Krim 2014 bedrev Ryssland omfattande propaganda på hemmaplan om Ukraina i sociala medier (Aro 2022: 301).

fejtkade konton för att starta drev och piska upp hat mot myndigheter (Söderin 2022). Även Battlefield arbetar genom att skapa händelser, som designas för att plockas upp, upprepas och rapporteras av institutioner som normalt associeras med fakta – till exempel etablerade nyhetsfora, men också polismyndigheten.

Den 29 mars 2018 drev man till exempel upp en diskussion som gällde en broschyr om barnnäktenskap från Socialstyrelsen till stormstyrkor på Twitter och Facebook. Broschyren vände sig till personer som är gifta med barn, men var samtidigt tydlig med att det var brottsligt. I drevet på nätet framställdes det som att Socialstyrelsen mer eller mindre gav sitt godkännande till barnnäktenskap. Drevet framstod som folkligt, men organiserades i själva verket av användare som avlönades av Sverigedemokraterna (Söderin 2022). Under loppet av en förmiddag spreds det till redaktioner som står Sverigedemokraterna nära, som sajten Samhällsnytt, men plockades också upp i etablerade nyhetsmedia. Samma dag tog socialminister Lena Hallengren avstånd från Socialstyrelsen, som drog tillbaka broschyren.

Personer som är verksamma i Battlefield skriver enligt *Etc* också inlägg för de anonyma Facebooksidorna ”Stöd svenska polisen” och ”Kod 291”, där kriminalitet och trygghetsfrågor står i fokus (Söderin 2022). ”Stöd svenska polisen” har granskats av SVT, som kom fram till att strategin bakom sidan är att publicera ett medvetet selektivt innehåll med ensidigt fokus på gärningsmän med invandrarbakgrund. Enligt SVT är inläggen, som har mer än 200.000 följare, ofta medvetet manipulerade och direkt vilseledande (Rudolfsson & Sköld 2017). En handfull brott överdrivs på ett sätt som skapar bilden av en stundande samhällskollaps, i syfte att få uppgifterna att delas i etablerade och oberoende kanaler – vilket man har lyckats med, de har tex delats av polismyndigheten. ”Vi får ut budskapet men under en mer oberoende flagg”, som en källa säger till *Etc* (Söderin 2022).

Vad källan sätter fingret på är hur politiska budskap kan göras trovärdiga och vinna legitimitet. Genom att upprepas och rapporteras av etablerad nyhetsmedia och institutioner som polismyndigheten, som båda normalt associeras med faktabaserade utsagor, vinner budskapet trovärdighet. Det är denna typ av legitimeringsstrategier som utgör kärnan i den moderna versionen av politisk lögn, även om Koyré och Arendt aldrig formulerade det så och heller inte i någon djupare mening utforskade dessa aspekter av den uppfinning de identifierade.

Problemet med Battlefield är alltså inte att de skulle vara ointresserade av fakta och evidens – eller att deras nätkrigare skulle vara så oupplysta att de helt enkelt inte förstår vad ett faktabaserat argument är. Istället är problemet att de använder sig av de *positioner*, *metoder* och *institutioner* i det offentliga rummet som normalt förknippas med faktabaserade utsagor (till exempel det oberoende och den opartiskhet som en etablerad nyhetsredaktion och en rättsvårdande myndighet förväntas inta i förhållande till politiska intressen), men på ett sätt som samtidigt förstör dem.

Fakta har ett visst oberoende i förhållande till politiska utsagor och politiska program i den bemärkelsen att fakta ”är vad det är” även om vi skulle vilja att saker och ting var annorlunda. Därför kan fakta verifiera och legitimera politiska budskap, och av samma anledning kan faktaavslöjanden också förstöra en politikers karriär eller en politisk rörelses trovärdighet. Om den traditionella typen av lögn består i att dölja eller förvanska enskilda sakförhållanden som för det mesta inte kommit till offentlighetens kännedom, så iscensätter den moderna varianten istället en ”faktabaserad” legitimitet.

Detta är en av hörnstenarna i hur organiserade former av politiska lögner kan bygga upp en fiktiv, men fungerande värld. För att bemöta den typen av lögner räcker det inte med att avslöja innehållet i dem eller förfasa sig moraliskt över det förakt mot fakta de uppvisar. Vad som behövs är istället att man inom journalistik och forskning undersöker hur strategierna bakom dem för att vinna trovärdighet och skapa legitimitet ser ut.

Litteratur

- Aaro, Jessikka, 2022. *Putin's trolls: On the frontlines of Russias information war against the world*. New York: Ig Publishing. E-bok.
- Aral, Sinan, Vosoughi, Soroush & Roy, Deb, 2018. "The spread of true and false news online", *Science (AAAS)* 359, s. 6380.
- Aral, Sinan, 2020. *The hype machine*. New York: Currency. E-book.
- Arendt, Hannah, 1972. "Lying in politics", i Arendt, H., *Crises of the republic*. New York: Harcourt Brace and Company.
- Arendt, Hannah, 1979. *The origins of totalitarianism*. New York/London: Harvest.
- Arendt, Hannah, 1995a. "The seeds of a fascist international", i Arendt, H., *Essays in understanding*. New York: Schocken Books.
- Arendt, Hannah, 1995b. "Approaches to the 'German problem'", i Arendt, H., *Essays in understanding*. New York: Schocken Books.
- Arendt, Hannah, 2016. "Politik och sanning", i Arendt, H., *Mellan det förflutna och framtiden: åtta övningar i politiskt tänkande*. Göteborg: Daidalos.
- Ball, James, 2017. *Post-truth: How bullshit concurred the world*. London: Biteback Publishing Ltd. E-book.
- Bastos, Marco & Farkas, Johan, 2019. "Donald Trump is my president!": The Internet research agency propaganda machine", *Social media + Society*, July-September 2019.
- Bechis, Francesco, 2020. "Playing the Russian disinformation game: Information operations from Soviet tactics to Putin's sharp power", i Giusti, S. & Piras, E. (red.), *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics*. London & New York: Routledge.
- Boorstin, Daniel, 1992. *The image: A guide to pseudo-events in America*. New York: Vintage Books. E-bok.
- Casey, Ryan Kelly, 2020. "Donald J. Trump and the rhetoric of resentment", *Quarterly Journal of Speech* 106(1).

- Comai, Giorgio, 2021. "Responding to alleged Russian interference by focusing on the vulnerabilities that make it possible", i Giusti, S. & Piras, E. (red.), *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics*. London & New York: Routledge.
- D'ancona, Matthew, 2017. *Post-Truth: The new war on truth and how to fight back*. London: Ebury Press.
- Davis, Evan, 2017. *Post-truth*. Boston, Mass: Little, Brown & Co.
- Eberwein, Tobias, Fengler, Susanne & Karmasin, Matthias, 2022. *Media Accountability in the Era of Post-Truth Politics*. Boca Raton: CRC Press.
- Giusti, Serena & Piras, Elisa, 2020. *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics*. London & New York: Routledge.
- Goldstein, David, Hasher, Lynn & Toppino, Thomas, 1977. "Frequency and the conference of referential validity", *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 16.
- Graff, Garreth M., 2018. "Russian trolls are still playing both sides – even with the Mueller probe", *Wired*, 2018-10-19.
- Hitler, Adolf. *Mein Kampf: The official 1939 unexpurgated edition*, tillgänglig på <https://archive.org/details/MeinKampf>.
- Koyré, Alexandre, 1945. "The political function of the modern lie", *Contemporary Jewish record*, VIII.
- Linville, Darren & Warren, Patrick, 2020. "Troll factories: Manufacturing specialized disinformation on Twitter", *Political communication* 37(4).
- Linville, Darren & Warren, Patrick, 2021. "The real target of authoritarian disinformation. Autocrats care more about domestic control than influence abroad", *Foreign affairs*, 2021-03-24.
- Loefstedt, Ragnar E. & van der Linden, Sander, 2021. *Risk and uncertainty in a post-truth society*. London & New York: Routledge.
- Lopez-Calvo, Ignatio & Lux, Christina, 2019. *The humanities in the age of information and post-truth*. Evanston, Ill: Northwestern University Press.
- McComiskey, Bruce, 2017. *Post-truth rhetoric and composition*. Logan: Utah State University Press.
- McIntyre, Lee, 2018. *Post-truth*. Cambridge, Mass. and London: The MIT Press.
- Morini, Mara, 2021. "Myths and realities of putinism in post-truth politics", i Giusti, S. & Piras, E. (red.), *Democracy and fake news: Information manipulation and post-truth politics*. London & New York: Routledge.
- Neville-Shepard, Ryan, 2019. "Post-presumption argumentation and the post-truth world: on the conspiracy rhetoric of Donald Trump", *Argumentation and Advocacy* 55(3).
- Orwell, George, 2021. *Djurfarmen*. Stockholm: Modernista.
- Pomerantsev, Peter, 2017. *Nothing is true and everything is possible*. London: Faber & Faber.
- Pomerantsev, Peter, 2019. *This is not propaganda: Adventures in the war against reality*. New York: Public Affairs.
- Rabin-Havt, Ari, 2016. *Lies incorporated: The world of post-truth politics*. New York: Anchor Books.
- Rudolfsson, Philip & Sköld, Henrik, 2017. "Stöd svenska polisen' sprider rädsla och manipulerar fakta", 2017-03-30, tillgänglig på <http://www.svt.se>, hämtad 2022-11-07.

- Silverman, Craig & Kao, Jeff, 2022a. "In the Ukraine conflict, fake fact-checks are being used to spread disinformation", *Propublica*, 2022-03-08.
- Silverman, Craig & Kao, Jeff, 2022b. "Infamous Russian troll farm appears to be source of anti-Ukraine propaganda", *Propublica*, 2022-03-11.
- Söderin, Egil, 2022. "Här är SD:s hemliga trollarmé – får order av Åkesson", *Dagens Etc*, 2022-08-26.
- The United States of America v. Internet research agency LLC. District of Columbia, 2018. Tillgänglig på <https://www.justice.gov/file/1035477/download>, hämtad 2022-11-08.
- Sevcenko, Liz, 2022. *Public history for a post-truth era: Fighting denial through memory movements*. Oxfordshire: Taylor & Francis, Ltd.
- Troianovski, Anton, 2018. "A former Russian troll speaks: 'It was like being in Orwell's world'", *Washington Post*, 2018-02-17.
- Waisbord, Silvio, 2018. "Why populism is troubling for democratic communication", *Communication, Culture and Critique* 11(1).
- Wikforss, Åsa, 2020. *Alternativa fakta: om kunskapen och dess fiender*. Stockholm: Fri tanke förlag.
- Zafesova, Anna, 2021. "Lie to live: The production of a faked reality as an existential function of Putin's regime", i Giusti, S. & Piras, E. (red), *Democracy and fake News: Information manipulation and post-truth politics*. London & New York: Routledge.